

Digressiones quartae et supremae temporibus Coronaviri bona pace et permissu Georgii Pasquali

“Senza condizionalità”. Quidnam sonat?

S.V.V.B.E.E.E.V.

His quadraginta quinquagintave diebus quibus ex principis consilii administratorum Rei Publicae Italicae moderandae decretis remoti atque paene segregati vivimus vitamque magna ex parte domi degimus, ad servanda vitam nostram, ut scriptum videmus, atque nostrorum civium, ex me saepe quaesivi quae sit vis novati modo usitatieque vocabuli “condizionalità”, quod videtur ductum esse non ex “condizione”, sed ex “condizionale” (iam latine condicionalis-e) quae voces, etsi eadem est iis origo, cum haec ab illa manet, et utraque e “condīco”, non idem declarant. Itaque puto hanc quaestionem neque ratione aut disciplina sed simpliciter et pingui- ut aiunt- Minerva, illustrandam litteris latinis vobisque praebendam ut de ea iudicare possitis. Nolite autem a risu abstinere, res, enim, est ridicula, aut prorsus deridicula, si “condizionalità”, quae in lexicis italicis vulgo usitatis reperiri non potest, per pravam imitationem ducta est, ut hodie est mos, ex anglica voce “conditionality”, quae in quodvis lexicon anglicae linguae relata est, quaeque ipsa est a sermone latino derivata, et nihil aliud significat quam “stato, carattere condizionale”, non aliter, igitur, atque familia verborum italica. Quid opus fuit vocabulum prope novatum adhibere idemque ab exemplari anglico, quod vocem latinam perpetuat? Nihil mirum re vera, si quidem saepe multi malunt anglice dicere “rumors” “chiacchiere, dicerie, notizie non controllate o di corridoio”, quam “rumores”, quae est vox latina ex qua anglica oritur, immo eadem est, quamque iam in Annalibus Enni legimus, teste Cicerone in eo libro, qui Cato Maior de senectute inscribitur. Et alia multa praetermitto.

Quocumque res se habet, audivi et audivistis multos viros publicos peritosque scilicet rei publicae gerendae hoc vocabulo uti in colloquiis, quae Bruxellis acta sunt et adhuc aguntur a nostris legatis cum collegis ceterarum nationum Unionis Europaeae. In quibus quidem de pecunia agitur aut donanda aut credenda certa lege aut denique credenda sine ulla condicione ab Unione aliquibus foederatis (parum vere!) Europae Unitae Civitatibus, quae ex deficienti aerario laborantes magna nummaria difficultate afficiuntur ob publici aeris alieni immensum pondus et pecuniae numeratae egestatem, eo ut aegre revirescere atque reflorescere multi rei oeconomicae periti posse inopia oppressas pecuniae praesentis has nationes arbitrentur, hoc magno ob Coronaviri contagionem discrimine pancosmio manente.

Quae autem vox, ut solet plerumque fieri, statim innotui et manavit cum in teleorasi, ut graeco nomine utar, in ore multorum commentatorum rerum publicarum (in Italia quis non profitetur esse se rei publicae administrandae peritissimum sicut ceterarum rerum), tum etiam in declarationibus ac renuntiationibus hominum publicorum, quae pares et infensae crebrescunt, eo tantum consilio ut cives decepti ludificentur. Qui cives porro, docti et indocti, vocabulo utuntur neque quae sit eius vis origoque bene sciunt.

Satis constat, inter paucos quidem, sed spero inter multos, senatores nostros et a populo legatos aliosque multos hoc novo vocabulo “condizionalità” uti cum particula privativa “senza”- ad augendam videlicet linguam italicam nostrumque sermonem, qui profecto non egent vocabulis- ut notent definiantque quibus rationibus summa pecuniae subsidii causa credita possit accipi una et praecipua lege, ne reddatur nisi certis condicionibus quae etiam a debitore constituentur, id est, ut

veniamus ad nos, quomodo pecunia credita Italiae a Collegio delectorum Europaeo non obiciatur ulli obligationi vel sanctioni, cuius vi auctoritateque quaedam summa credita Consilium efflagitet ut brevi reddatur aut alia re compensetur, aut liberalius nihilominus perniciose statuatur ipsum per se quibus rationibus et temporibus, nullo mutuo pacto, reddatur.

Sin aliter, opinantur fieri ut Italia cogatur illos excipere tresviros (russico vocabulo troika), nolo dicere triumviros, rebus oeconomicis nostris administrandis, haud secus atque aliquot abhinc annos coacta sit Graecia. Addunt porro quod Graeci cum obligati essent pecuniam reddere iniquissimo fenore in paupertatem esse reductos, Graeciamque oppressam et prope demersam.

Quibus omnibus dictis, possumus consentire hoc nomen prope novatum esse. Nam neque in *Lexico totius latinitatis* neque in *Thesaurus linguae latinae* continetur ***condicionalitas**; non potui inspicere R. E. Latham, *Revised Medieval Latin Word-List from British and Irish Sources*, sed in *Lexico italicae linguae* Battaglia, quod id temporis consulere potui novis mirificis instrumentis computatoriis usus, adiuvante Franzo Migliore, repperi vocem “condizionalità” semel adhibitam a B. Croce: “non si può distaccare dal cosiddetto ambiente, cioè dalla **condizionalità** storica”, id est “complesso delle circostanze che condizionano e determinano situazioni ed eventi”. Et Petrus Bembo usus semel est adverbio “condizionalmente”. Puto omnino nomen insolitum et abs re esse. Probabilius igitur est, ut supra dixi, nomen esse ex “condizionale” vel potius ex “conditionality” deductum. Sed mihi ferme molestum et parum est perspicuum, quod nihil aliud declarat quam dicentium non dico inscitiam, sed amorem insoliti atque inanis laboris, et quibusdam tantum deverticulis flexionibusque potest valere “condizionalità”, prout volunt nostri significare. **Nam liquet pactionem non continentem “condizionalità”, nihilominus posse quasdam condiciones continere.** Qua de re volo nonnullas voces latinas perpendere et excutere, quae sit earum vis et inquirere liceatne nobis iis uti aut ex iis quoddam verbum ductum reperire quo utamur pro “condizionalità”, necne, eo consilio ut vitemus neque audiamus istud malum vocabulum ne dicam deforme! Res perfacilis factu fuisset, si bene adhibuissent linguam italicam, quod autem difficillimum exstitit nostris Viris illustribus.

Simplicissimum fuit uti vocabulo “condizione” pernoto atque perspicuo, quod oritur a latina voce “condicio” quae sonat “pactio certam legem continens”. “Senza condizioni”, igitur, est latine “sine condizione”, sicut “senza condizione alcuna” est “sine ulla condizione, nulla condizione”. Non est qui non videat voces congruere, cum significatio hic non sit italice “a discrezione”, e. g. “resa senza condizioni, cioè a discrezione, incondizionata”, quae verba aliud ostendunt et latine sonant “deditio in fidem et in dicionem alicuius; in alicuis fidem et potestatem se permittere”. Ergo dicendum erat simpliciter “senza condizioni”: si ita dixissent, omnes intellexissent. Licuit et latine “sine ulla condizione”, “sine condicionibus” “nulla condizione”, nulla lege vetante adhiberi linguam latinam.

At dixerit sane quispiam ambiguitatem quandam manere. Esto, quamquam supra demonstravi hoc fieri nullo modo posse. Sed, re breviter considerata et viris doctis rogatis sententiam, nonne...? Non visum est. Atqui omnes vident novum vocabulum, “condizionalità”, non solum esse foedum, sed etiam afferre multo plus difficultatis quam “condizione”, quae, si vera loqui volumus, nullam affert neque difficultatem neque ambiguitatem.

Proinde e memoria tollamus “senza condizionalità” et recte utamini “senza condizioni”, cum et sine adiectivo, quod adhiberi negat nemo.

Non desunt autem in lingua latina alia verba quae idem valent, ex quibus unum saltem eleganter et subtiliter posset a nostris legatis et viris publicis in hoc negotio adhiberi, cum nulla sit, ut supra dixi,

lex quae Bruxellis et Argentorati vetet quemquam uti lingua latina, quae antehac inter alios et a viro amplissimo Mario Capanna iam adhibita sit.

Videamus primum quid valeat *condictio*: haec vox declarat *pactionem* inter partes, praesente magistratu, ut veniant die statuta ad iudicem, id est in iudicium; latiore sensu est quaelibet in personam actio et vindictio quae ad rei recipiendae pertineat; eademque, igitur, declarat cum negatione id quod nostri volunt ostendere cum dicunt “senza condizionalità”: “rem quandam vel pecuniam quae sit sub condicione vel lege ne reddatur aut ut reddatur certis quibusdam condicionibus ac temporibus quae et debitores constituerint et exceperint”. “Nulla condicione, sine condicione” latine idem significant quod italice “senza condizioni”. *Condictum* est enim quod in communi est dictum. Quam elegantiam, quam subtilitatem, quam gravitatem coram legatis Europae in illo Consilio, si latine locuti essent! Quam exculsi doctrina et eruditi nostri legati habiti essent ac fide digni et probabiles!

Tum quid valeat adiectivum *condicionalis* -e, (quod adiectivum invenitur apud iuris peritos mediae quae dicitur aetatis, a quo “in potentia”, hoc est vi et natura, ***condicionalitas**. Sed prorsus?): *condicionem* habens adiunctam, “sub condicione, cum condicione” “sotto condizione”; cum negativa particula “non”, idem est quod italice “senza condizione”. Sed est verbum obsoletum neque potest latine adhiberi, nisi a iuris peritis in doctis disputationibus de iure et de legibus latinis, praecipue in statu servi definiendo, certo muneri semper praepositi, ut legimus in Gaio. Nam consuetudo -ut ait Quintilianus- vero certissima loquendi magistra, utendumque plane sermone ut nummo, cui publica forma est, abolita atque abrogata retinere insolentiae cuiusdam est et frivolae in parvis iactantiae. Italica vox “condizionale” hinc oritur, sed praeter usum grammaticorum, valet peculiariter “prolatio poenae”, italice “differimento della pena, sospensione dell’esecuzione per un periodo di tempo”, quae vis parum et difficulter congruit cum “condizionalità”, ut supra iam vidimus.

Denique adiectivum *condicionabilis*-e (et adv. *condicionabiliter*), quod cogitatione, meo quidem iudicio, idem quod re declarat *condicionalis*. Idemque verbum mihi videtur sapere nimis infimam latinitatem, fortasse mediam quae dicitur aetatem, et adhibetur a iuris peritis. Vox italice “condizionabile” videtur mihi praebere significationem parum perspicuam, quae aegre percipi possit in re nostra.

Quid plura. Manifestum re vera est nostros quidem homines publicos vitiose locutos esse quod non satis de eligendis verbis meditati sunt, cum verborum delectus sit semper habendus, praesertim in rebus tam magnis, et melius aptiusque uti potuisse lingua nostra, me vero voluisse tantum ludere mecum, vel potius, cum Horatio nostro, nugari quidem, neminem autem illudere.

Parvum demum vitium est, certo culpa est, sed non flagitium neque scelus, nedum peccatum capitale neque mortale neque mortiferum: non idcirco corrumpit orbis terrarum.

Vos huius parvulae rei, Vincentio Di Falco quid sentiret rogato, participes facere volui.

Curate ut valeatis

Sebastiano Amato